

پیداچوو نه وو یه کی خیا

به چه بند لایه نیک کی ده نگ سازی زمانی کورد پیدا

به یاد عه بدولقادر

سه رنجانه راست بن بیان هه له به لگه ی تاییه تی خویان هه یه) و پیوستیان به ووتو ویژ هه یه ، به تاییه ت بو ده نگ سازی زمانی کوردی که هیشتا چند پایه یه کی نه چه سپیوه و گه لیک لایه نی کرنکی نه و توی ماوه که هیچی وای ده رباره نه گو تراوه .

● هه ر له م ده ور به ری باسه و له کونجی ره سه نیتی و نا ره سه نیتی ده نگه کانی زمانی کوردی ، پاش نه وه ی سه رنجه کانمان ده رباره ی نه و ده نگانه بیئش که ش کرد که له بنه رته دا به کوردیان نازانین به ره و پرووی نه و ده نگانه ده چین که کوردین و چند سه رنجیکیش ده رباره ی نه وان پیشکه ش ده که بن .

● ناشکرایه نیمه له م نووسینه ماندا به شوین نه وه دا ناچین که سه رجه م ده نگ سازی زمانی کوردی بگرین و گشت کونج و که له به ریکی ، بپشکنین ، به لکو چند تیشکیکمان ناراسته ی ده نگه کان کردوو هه و هه و لیشمان داوه به پیی سنوری گو فاریک بدوین و خومان له دریزه پیدانیک بپاریزین که زور به پیوستمان نه زانیییت ، مه گه ر به مه به سستی پیداچوونه وه و راست

کردنه وه و پروونکردنه وه ی نه نیه ک نه بیت که تانیستا په ی به کارو جیگه بیان نه برابیی ، دیاره نیازیش له م نووسینه کو مه له باریکی سه رنجه بو ده نگزانان ده شیت له هه ندیک جیدا جیاوازییت له بیروپراو بو چوونی نه وان (نینجا نه وباری

لەم نووسینەدا دەرفەت ھەر ئەوەندە دەبیت کە دەست پێشخەری بە دەنگی [س، ص] بەدەین و سەرەتا لە تیببێکی ماموستا (مەسعود محەمەد) وورد دەبینەو و لە ویۆە مل دەنێن و ھەر لە دەدەین بە ھۆیەو کۆبەرە برینیک بکۆلینینەو کە دەمیک سالا لە شوینی خۆی قەتماغە ی بەستووە ھەر لە دەدەین ئەو قەتماغە یە ھەر دەینەو و بۆتاونیک لە برینە کە وورد ببینەو .

ووشە ی (ھەر لۆەستان) کە لە دوو کەرتی (ھەر) و (وہستان) پەیدا بوو دەکریتە (ھەرستان ، ھەرسات ، ھەرستان) دەبینی لە ھەر موو حالاندا دەنگی [س] بەردەوامە کە چی دوو دەنگی [ل، ت] قرتاندنیان بەسەردا دیت^(۱) بەلام مەن وای بوو دەچم کە دزایەتی نیو دوو دەنگی [س، ت] زیاتر لە ووشانەدا بەدی دەکریت کە لیک دراوێ ، بەدەگمەن واریک دەکەوێت کە کیشە کە بەو جۆرە لە ووشە ی سادەدا خۆی بنوینی و لە ووشە ی سادەدا دزایەتیە کە بە لە ناوچوونی دەنگی [ت] کوتایی پێ دیت بۆنموو لە ناوچە ی سلیمانیدا (لە شیوہ ی سۆرانیدا) (دەست) دەکەن بە (دەس) دەنا زۆر جاریش واریک دەکەوێت دەنگی [ت] لە ناو نەچیت ئەوەندە نەبیت کە میک ھینتر بەاویتە سەر دەنگی [س] .

ھەر وەک لە ووشە ی (پەست)دا ، بەلام بەرینژە ی ووشە لیکدراوہ کانەوہ جگە لەوہ ی کە دەنگی [ت] ھەکە لە ناو دەچیت ئەو دەنگی [س] بەرەو [ص] دەبات ، پێم وایە مانەوہ ی دەنگی [ت] لە ھەر دوو ووشە ی (ھەرستان ، ھەرستان) بۆ سەر زاری ناخپوہر گران بیت بۆیە بە شیوہ یەکی گشتی خەلکی دەلێن (ھەرلسان) نمونە ی دیکە لەم بارە یەوہ زۆر ھەر وەکو .

(دەستار ، دەسەلات ، شوستە ، پەستەلەک ، شەست) ئیستەش سەرینج بەدەرە دەنگی [س] ی نیو ھەر یە کە لەم ووشانە چەند جاریک بیانناخپوہو بۆ بریار دانەکەت کە ئایا ئەو دەنگە [س] ی بیان [ص] ھەر لە ھەر بۆ چوونی دەنگزانیکی ئینگلیزیان بەرامبەر وەرگیرە . بیکومان یە کاندوو لە ژیر تیشکی زمانە کە ی خۆیەوہ پیت دەلێت : ئەو دەنگی [ص] ھەر لە ھەر فوونی دەنگی [س] ھەر کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا لەتە کە بیروراو بۆ چوونی

کە لیک دەنگزانیکی کوردا یە کانگیر دەبیت کە بۆ نمونە ووشە ی (دەستار) ت بۆ بەینتەوہ تیت دەگە یەنن کە بنەرەتی ووشە کە (دەست ھار) ھەر لە ناگامی کورت کردنەوہو ئاسانی دەر بریندا دەنگی [ھ] سەری تیدا چووەو بەرەو (دەستار) چووە ، پاشان باسی دزایەتی نیو دوو دەنگی [س، ت] مان بوو کە نۆ بەرەو ئەو ھەر مان کیش دەکەن کە پیمان بەسەلینن ئەو جۆرە گۆرانی دەنگی ی کە لە دەنگی [س] دا بوویداوہ و بەو شیوہ دەر برینە دەنگی ی [س] دەوتریت (ئە لە فوونی س) چونکە : بە شیوہ ی دەر برینی دەنگ - فونیم - لە کورت و درینژی - ماوہ - بیان

تیزکردن و گر کردنی - لە ووشە ی کەوہ بۆ ووشە یەکی دیکە دا ئەگەر بەراورد بکریت دەوتریت (ئە لە فون) ، بەلام جیاوازی فونیمیک لەتە ک فونیمیکی دیدا لە جیکە ی سازدانیدا بەدی دەکریت ، بە چەشنیک شوینی دەر برینی فونیمیک لە فونیمیکی دی جیاوازی دەکریت کە کەم کەس ھەستیان پێ نەکات و بە گۆرینی فونیمیکیش لەتە ک فونیمیکی دیکە دا کە لیک جار وادەبیت کە واتای ووشە کە بگۆریت بۆ ووشە یەکی دیکە و کە لیک جاریش وا دەبیت کە ووشە یەکی بێ سەر و پا لە رووی واتاوە بیک بەینیت ، ئینجا ئەگەر دەنگزانیکی عەرەبمان ھینایە ئەم

دادگەر یەوہو رای ئەویشمان خواست ، ئەویش لە ژیر تیشکی زمانە کە ی خۆیەوہ کە [ص] لە زمانی عەرەبیدا بە فونیمیکی سەر بەخۆ دەژمیریت پیمان دەلێت : کاکێ برا لە ناگامی دزایەتی نیوان ئەو دوو دەنگە دا فونیمی [س] گۆراوہ بۆ فونیمی [ص] ئیمەش لێرەدا بە مافیکی تەواوی ئەو ی دەزانین کە [ص] بە فونیمیکی سەر بەخۆ بزانیو ھەر موو ریساو پیناسە یەکی واتای فونیم بەسەر دەنگی [ص] ی عەریددا دەچەسپیت . کە ئەمەش دپسانەوہ بیرورایەکی جیاواز لەوہ ی پیشوو دەخاتەوہ و وا لە کۆمە لە دەنگزانیکی دیکە ی کورد دەکات کە بلین : کابرای عەرەب بە ھەر لە دا نە چووە کە [ص] ی بە فونیمیکی سەر بە خۆی زمانە کە ی داناوہ بە تاییەت ئەگەر جیکە ی سازدانی ئەو دوو دەنگە بەراورد بکەیت لەگەڵ یەکتەریدا ھەست دەکەیت کە جیکە ی دەر برینیان لە نیو دەمدا جیاوازی ئاسمان و ریسمانە .

له دهنگی [س] دا زار له نیو دمدا به ته وای پاده کشیت و خوی له پوکی ژیره وه گیرده کات به لام له دهنگی [ص] دا زار دهنوشیتته وه و نه وهنده به ره و مه لاشو بئند دهنیتته وه که له گهل دهربرینی دهنگه که دا لینی دهنوشیت واته کوممه له ی دووهم له دهنگزانانی کورد هه قی نه وه بیان هه یه که ببیزن : نه و گورانه ی که به سه ر دهنگی [س] دا هاتوو به ره و فونیمی [ص] ی بردوو ، به تاییه ت نه که به لگه ی میژو سی بوونی نه م دهنگه یان له زمانی کوردیدا نیشاندا ی (بیگومان وینه ی نه م دهنگه له ناویستاده هه یه .. به لام له زمانیکی وه کو ئینگلیزیدا که نه م دوو دهنگه دهنوشیتته یه که مه زاره وه و [ص] به نه له فونی [س] دا دهنین بی مه لامه ت نیه جگه له وه ی که دهنگی [ص] به دهنگیکی ره سه نی زمانی ئینگلیزی ناژمیریت گورینیشیان له و ووشانه دا که خویان له بنه رته دا [س] ن (بۆنمونه ووشه ی sun) و ده لئین به نه له فونی [س] دهنوخویریت هیچی وا له دهربرینی دهنگی ووشه کان و واتا کانیا ن ناگوریت ... به هه ر حال چه ند به لگه به دهسته وه بده یین که [ص] نه له فونی [س] ه نه وه نده ش به لگه هه ن که [ص] فونیمیکی سه ر به خوی زمانی کوردیه و نه م مه سه له یه پیوستی به لیتویژینه وه ی زیاتر هه یه وه تا ئیسته ش هیچ که سیک له شاره زایان و دهنگزانانی کورد نه وه نده به لگه ی داسه پاوی باوه ر پیکراوی وایان به دهسته وه نه داوه که چیگه ی

مشت و مرنه بیت و بیسه لینیت که [ص] نه له فونی [س] ه ، نه که ر نه م بریاره ش له لایه ن چه ند که سانیکه وه درابیت لیکدانه وه ی ووردو تیرو ته سه لی به شویندا نه هاتوو و به لای زمانی کوردیمانه وه کومهلک ووشه ی زوریش هه ن که دهنگی [ص] یان تیدا له سه ره تای ووشه وه هاتوو که گورانیان به فونیمی [س] دهربرین و سیسته می ووشه که نه شارده کات و چونیه تی ناخاوتنی دهنوشیتته .. بۆنمونه نه که ره فونیمی [س] بخه ینه شوینی [ص] له ووشه ی (صال) دا وئینجا ووشه که بناخوین هه ست ده که یین که دهربرینی ووشه که له سه ر زار گیرو نالوز دهنیت به جوریک دهنگی [ل] ی پاش دهنگه بزویتته که به ره و [ل] ده چیت ، ئینجا نه که ره له زمانی کوردیدا [ص] به نه له فونی [س] دهنریت و به خسته بری کردنیان هیچ له واتای

ووشه که نه گوریت (و نه مه ش به به لگه ی نه له فونیتی ریچاو بکریت) و هه ندیک له و دهنگزانانه ی که نه مه بریارانه و دهنگه کانی [ل] ش به دوو فونیمی سه ر به خو له خسته بدن .. نا. نو سه ر باره ت به و گورانه ی دوا یی دهنگی [ل] به [ل] چیمان به به لگه بۆ ده هیننه وه ؟ ! له کاتیدا نه م گوران و به ره و دهنگی [ل] چوو نه ش هیچ کار له واتای ووشه که ناکات ، شایا نه م لیکدانه وه یه نه وه ش ناگه یه نیت که دهنگی [ل] نه له فونی دهنگی [ل] بیت ؟؟

خونا شکریت بلین (بانیکه و دووه و) ، دهنشیت (د) نه وره حمانی حاجی مارف) به لای راستیدا چوو بیت که به م جوړه وه لامی ماموستا (محمه مه نه مین هه ورامانی) دا وه ته وه و ده لیت : [دهنگی (ص) جگه له و ووشانه ی که له بنه رته دا عاره بین ووشه ی زور هه ن که دهنگی [ص] یان تیدا بیت . نه مه جگه له وه ی که له ناویستادا (ترانسلیره یشنی ئینگلیزی) پتر له سی دهنگی [س] ی تیدا یه ، به لام له به ره نه وه ی که وینه ی دهنگی [ص] له ئینگلیزی و لاتینیدا نیه ناتوانین بلین نه مه یان [ص] ه و نه ویان [س] ه مه که ره به سه لیکه [1] به لگه و پروبیانوی دهنگزانانی ئینگلیز بۆ نه م مه سه له یه نه وه دا خوی دهنیتته وه ، که ده لئین : نه که ره دهنگی [س] له سه ره تای ووشه وه بیت و به داویدا دهنگیکی بزوین بیت نه و نه و دهنگه به شیوه یه کی ناراده یه که جیاواز له فونیمی [س] دهرده بریت که لیره دا

مه به ستیان له نه له فونه و بۆ چوو نه که شیان ته واو له گهل سیسته می زمانه که یاندا یه کانگیره : به لام ده بیت نیمه ی کورد بلین چی له کاتیکدا میژوو و امان بی بلیت که نه م دهنگه وینه ی له زمانه که ماندا هه یه ، به راستیش نازنریت بلین (هه رچی ریش سوربیت هه مزاغایه) و کت و مت لی توژیژینه وه ی زمانیکی دیکه بی ده ستکاری وه کوخوی دابنینه وه ... نه که ره به اتایه دهنگی [ص] له هه موو زمانه کانی جیهان و لای هه موو نه ته وه کان نه له فون بوا یه نه وسا به ناچار ی نیمه ش دهستی خو مان به چاوماندا ده گرت و ده مانگوت (له شاری کویرانین) ده نا خو

ناشکریت له پیناوی نه وهی که دهنگی [ص] له زمانی عه ربیدا هه به و زمانی عه ره بپیش کاریکه ریه کی توندو تیژی له سه زمانه که مان هه به ئیدی له و نیوانه دا و ازیش له وینه به کی دهنگی ره سه نی زمانه که مان بهینن . من نه م مه سه له به ده که رینمه وه بو نه و کاته ی که پیته عه ره به به کان بو رینوسسی زمانی کوردی هه لیژیران خو نه که ر بهاتایه له سه ره تادا پیتی [ص] پش تی هه لکیشی پیته کانی دیکه ی زمانی کوردی بکرایه ده شیت نه مرو نه و حه ساسیه ته ده رباره ی دهنگی [ص] له ئارادا نه بوایه و نه م مه سه له به ش هه ر وه که له زمانی فارسیدا - زور به ئاسایی به سه رماندا تیبه ری کردایه .

به کورتی بریاردانی نه له فونیتی یان فونیمیتی [ص] له زمانی کوردیدا بریاریکی سه ر پنی و تاکه که سی نیه و نه خوازن بی لیتوویژینه وهی ووردو قولی شاره زایانی زمانی کوردی ناتوانین به خشکه یی - بی به ده سه ته وه دانی به لکه ی میژوویی وزانستی - خو مانی ئی ده رباز بکه یین .. بویه به ناچار ی نه و بریاره بو که سانی شاره زاترو ده ستگا ئی پرسراوه بالا کانی وه کو کوردی زانیاری به جی ده هیلین ، چونکه ته نها نه وان ده توانن نه م بریاره بدهن .. ده شیت نه وانیش به نهین پشنگیری بیرو پای کومه له ی دووه میان کردبیت ، بویه له زنجیره کانی دواپی گو قاری کو رو که لیک له چاپکراوه کانیدا پیتی (ص) یان له رینوسدا به کار هیناوه ...

● دهنگه بزوینه کانی زمانی کوردی کیشه به کی نه و تویان

له سه ر نیه که جیکه ی مشت و مرو سه رنجی نه م نووسینه مان بیت ، له بهر نه وه بوارد دههین به تیینه کی دیکه ده رباره ی (هیشوه بزوین) له زمانی کوردی ماندا ، ده بیت جاری بو نه م باسه پیناسه به ک بو واتای (برگه) پش که ش بکه یین ئینجا له ویوه وورده وورده به ره و نه وه بچین که ئایا هیشوه بزوین له زمانی کوردیدا هه به یان نا ؟ ..

(برگه) بریتیه له دهنگیک یان چه ند دهنگیکی بیکه وه

به ستراو له وشه به کدا که به گوریک (کوژمیک) له ئاخاوتندا ده رده بریت . که واته ده شیت وشه له برگه به ک یان چه ند برگه به ک بیک بیت بونمونه .. وشه ی (چاو) به ک برگه به ، به لام (هیمن) له دوو برگه (هی ، من) بیک دیت « دیاره نه وهی به دابه ش بوونی برگه به و جوړه سازده دات کیشه ی دژایه تی نیو دهنگه نه بزوینه کانه ، وشه ش هه به که له سی برگه و بگره زیاتریش بیک بیت بونمونه (گوله به روژ) له پینچ برگه (کو ، له ، به ، رو ، ژه) بیک دیت . ئینجا نه که ره سه رنج له پیناسه که بدهینه وه بو مانده ده که ویت که (له دهنگیک یان چه ند دهنگیکی بیکه وه به ستراو بیک دیت له وشه به کدا) که ده لیت دهنگیک دیاره مه به سستی له دهنگی بزوینه چونکه دهنگی نه بزوین به ته نها برگه بیک ناهینیت یان ده شیت چه ند نه بزوینیک قول بکه ن به قولی بزوینیکداو له ته که خویاندا کیشی بکه ن و برگه به ک بیک بهینن ، که واته برگه ش مه رچی خوی هه به و ده بیت هه موو برگه به ک ته نها دهنگیکی بزوینی تیدا بیت وهه رگیز ناشیت برگه به ک بیستین که به به ک گور له زار هاتبیته ده ره وه دوو دهنگی بزوینی تیدا بیت ، له گه لیک زمانی وه کو ئینگلیزیدا زور جار واروو ده دات له به ک برگه دا دوویان سی دهنگی بزوین له هاوسیه تی به کدا ریزبین به لام نه وهنده بیکه وه چه سپ ده بن و به به کدا ده لکین و ده چنه سه ر به ک به چه شنیک ته نها به ک فونیم بیک ده هینن و به م دهنگانه ش نه که ره دوان بوون ده تریت دهنگی دوانه بزوین (Diph thong) و نه که ره سیان بوون پیمان ده وتریت دهنگی سیانه بزوین (Triph thong) ... و هه ره ها نه م دیارده به ش له زمانی کوردیدا هه رگیز روونادات چونکه دوو دهنگی [و ، ی] له زمانی کوردیدا - که لیک جار [ف] له شوینی [و] ده بیت له بادینیدا - له و حالاتانه دا ده وری دهنگی نه بزوین

ده بینن وهه رکاتیک دهنگیکی بزوینیان له پیشه وه یان له پاشه وه بیت نه و خویان ده بنه نه بزوین ، هه ر بویشه پیمان ده لین نیمچه بزوین (Semi vowel) بوونی نه م نیچه بزویانه له زمانی کوردیدا ده بیت هه ی نه گونجانی هاتن و بیکه وه لکانی دوو دهنگی بزوین بو بیک هینانی بزوینی دوولانه (یان سیلانه) وه که ریکریک له م دیارده به دا ره فتار ده که ن ... بو نمونه چه ند وشه به ک

پیشکش دہکین (کویر، نوین، باوہر، شہوہ، ٹہو، چہو، ٹیوہ، کیو، شیو، پیمان، سیران، خوا، بروا، ہتاو، راو.... ہند) ٹیستہ شہموو بخوینیک دہتوانیت لہژریشکی پیناسہی برگہوہ ہریہ کہ لہم ووشانہ دابہش بکات و پاشان پرووی سہرنجی ناراستہی دہنگہ نیمچہ بزوینہ کہ بکات تا ہست بہ شیوہی رہفتار، تہ بزوینہ کہی بکات و بوئہوہش کہ بریارہ کہی جیکہی دلنیایی بیت دہبیت چہند جاریک تہ ووشانہ بناخیویت ہتا و ہکو دان بہ وراستہی دہنیت کہ تہ و دہنگہ بزویانہی لہ زمانی کوردیدا دہچنہ پال یہک تہ و ہندہ پیکدا نالکین و ناچنہ سہریہک کہ فونیمیک دروست بکەن تہ و ساش دہبیت بلین : کہ واتہ راستہ ہرگیز ناشیت لہ زمانی کوردیدا ہیشوہ بزوین ہہ بیت .

بہراویزہکان :

- (۱) د. ن. ورمحمانی حاجی مارف (ووشہی زمانی کوردی) بہ غدا ۱۹۷۵ ل ۳۴ - ۴۸ .
- (۲) * بہروانہ د. پاکیزہ رفیق حیل (لہکوینوہ دہست بکەین بہدستور سازی ریزمانی کوردی) بہشی دووم (گوفاری کوری زانیاری کورد) بہرگی دووم بہشی یہکەم . بہ غدا . ۱۹۷۴ ل ۳۲۴ - ۳۵۷ .
- * زبیر بلال اسماعیل (میژووی زمانی کوردی) وەرگیرانی (یوسف رؤوف) بہ غدا ۱۹۸۴ .
- (۳) د. جہمال نہبەز (نووسینی کوردی بہ لاتینی) بہ غدا ۱۹۵۷ ل ۶ .

(۴) دہتگسازی زمانی کوردی ہەر لہ ناوہ راستی حەفتاکانہوہ بہردہوام تاوہکو تہ مرو ہولو کوئشی دلسوزانہی گہلنیک لہ شمارہزایان و ئی تویزہروانی زمانی کوردی بہ خوینوہ دیوہو ہرکەسہ بہینی بیرو بوچوونی خوئی ہولوئی پروتکردنہوہی گہنی لایہنی داوہ . بوینہ بہ پیویستی دہزائم بوئگادارکردن و

وہبیرہینانہوہ بہسەر نیوی تہو کتیبانہدا بجمہوہ کہ بوئہم مہبہستہ بہچاپ گہیہندراون جگہ لہوہش کہ چہندہا ووتارو نووسینی جور بہجوری لہ پوزنامہو گوفارہکاندا بو تہرخان کراوہ

وئیمہ لیرہ بہنجہمان بو یہک ووتاری پراکیشاوہ کہ گرنگیہکی تاببہتی لہباسہکماندا ہہیہ .

۱ - (محەمەد ئەمەین ھەورامانی) (فونہتیکی زمانی کوردی) دار الجاحظ . بہ غدا ۱۹۷۴ .

۲ - (مەسعود محەمەد) ووتاری (فونہتیک چیمان بوئکا) گوفاری کوری زانیاری کورد بہرگی سنیہم . بہشی یہکەم . ۱۹۷۵ ل ۵۶۸ - ۶۲۰ .

۳ - (د. ن. ورمحمانی حاجی مارف) (زمانی کوردی لہ بہر روشنایی فونہتیکدا) بہ غدا ۱۹۷۶ .

۴ - (د. کەمال فوناد) (فونیمەکانی زمانی کوردی) چاپی روئینوہیو سانی چاپکرنیشی تہ نوسراوہ .

۵ - (محەمەد ئەمەین ھەورامانی) (زاری زمانی کوردی لہ تہرازوی بہراوورد) بہ غدا ۱۹۸۱ ل ۷۱ - ۱۶۲ و ہولدانیکہ بو بہراوردکردنی دیالیکتی ھەورامانی و سۆرانی لہرووی دہتگسازی یہوہ .

۶ - (غازی فاتح وەیس) (فونہتیک) بہ غدا ۱۹۸۴ .

(۳) بہروانہ (مەسعود محەمەد) ووتاری (فونہتیک چیمان بو بکا) گوفاری کوری زانیاری کورد بہرگی سنیہم بہشی یہکەم ۱۹۷۵ ل ۶۱۱ تیبیننہک دہربارہی دزایہتی نیوان دوو دہنگی [س،ت] دہخاتہ بوو . شایانی باسہ ماموستای ناوبراو لہم نووسینہدا کەلنیک لایہنی ووردو گرنکی دزایہتی نیو دہنگەکانی زمانی کوردی پروتکردوتہوہ .

(۴) بہروانہ (د. ن. ورمحمان حاجی مارف) (زمانی کوردی لہ بہر روشنایی فونہتیکدا) بہ غدا ۱۹۷۶ ل ۴۹ .

سەرچاوہ غەربیہکان :

- (۱) د. ابراهیم انیس (الاصوات اللغویة) چاپی چوارہم قاہرہ ۱۹۷۱ .
- (۲) د. محمود السعران (مقدمة علم اللغة) ۱۹۶۲ .
- (۳) د. علی عبدالواحد وافی (علم اللغة) .
- (۴) محمد الانطاکی (الوجیز فی فقہ اللغة) حلب ۱۹۶۹ .
- (۵) منیر البعلبکی (المورد) قاموس انگلیزی - عربی بیروت ۱۹۸۱ .
- (۶) نعیم علویہ (بحوث لسانیة بین نحو اللسان ونحو الفکر) ۱۹۸۴ .